

Seleucia

Sayı XIII - 2023

Olba Kazısı Serisi

Seleucia XIII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, belirtilen yazım kurallarına uygunsayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia yayınına devretmiş sayılır. Seleucia kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı IV - 2014'den itibaren TR Dizin Ulakbim'de ve 2021'den itibaren Erih Plus'ta taranmaktadır.

<http://www.seleuciadergisi.com>

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret Yegül
Yavuz Yeğin
Murat Özyıldırım (Baş Editör)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efruniye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Harun Taşkiran
Prof. Dr. Mehmet Tekocak
Prof. Dr. Ceren Ünal
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Erkan Alkaç
Doç. Dr. Sabri Arıcı
Doç. Dr. Fiğen Çevirici Coşkun
Doç. Dr. Merih Ereğ
Doç. Dr. Kasım Oyarçın
Doç. Dr. Fikret Özbay
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Muammer Ulutürk
Doç. Dr. Yavuz Yeğin
Dr. Öğr. Üyesi Safiye Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Vujadin Ivanisevic
Dr. Murat Özyıldırım

Seleucia

Olba Kazısı Serisi

Sayı: XIII

Yıl: 2023

ISSN: 2148-4120

ISBN: 978-625-6925-19-9

Yazışma Adresi

Dr. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33343 Mersin - Türkiye.
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E-posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Yayının Adı: Seleucia (Dergi)

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın

Yayın Şekli: Yıllık - Türkçe ve İngilizce.

Yayın Sahibi: Bilgin Kültür Sanat Org. Yay. Bas.

Dağ. Paz. Gıd. İnş. San ve Tic. Ltd. Şti. adına
Engin Devrez

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Engin Devrez

Yayının İdare Adresi: Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.

Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara.

Tel: 0312 419 85 67

Sertifika no: 20193

www.bilginkultursanat.com

e-mail: bilginkultursanat@gmail.com

Baskı

Bizim Dijital Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Serhat Mahallesi, Uzuncağı Caddesi 1128. Sok.,

No: 6, Ostim / Ankara

Tel: 0312 341 0005

Matbaa Sertifika No: 41356

Teknik Düzenleme

Arş. Gör. Burak Erdem

Dağıtım

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.

Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara.

Tel: 0312 419 85 67

Seleucia | Sayı XIII | Mayıs 2023

Olba Kazılarında Harpokrates Betimli
Cam Pendant

*Glass Harpocrates Pendant from Olba
Excavations*

Emel Erten - Yavuz Yeğin
9

Anemurium Son Dönem Kazılarında
Ortaya Çıkarılan A ve B Yapıları Üzerine
Bir Değerlendirme

*An Assessment on Buildings A and B which
Revealed in Last Period Excavations at
Anemurium*

Zafer Korkmaz – Mehmet Tekocak
21

Constantinopolis Territoriumundan
Ele Geçen Bir Grup Yazılı ve Mühürlü
Seramik

*A Group of Pottery with Graffiti and
Stamps from Constantinople's Territorium*

Ülkü Kara
43

Kelenderis Odeionu Kazılarında Ele
Geçen Geç Roma D Seramikleri
*Late Roman D Ware from the Excavations
of the Odeon of Kelenderis*

Işık Adak Adıbelli
59

Eskiçağ Camcılığında Mozaik Tekniği ve
Olba Kazılarında Millefiori ve Reticella
Camlar

*Mosaic Technique in Ancient Glassworking
and Millefiori and Reticella Glass from Olba
Excavations*

Emel Erten – Emine Akkuş Koçak
87

Parion'dan Bir Grup Özel Masa
Amphorası

*A Group of Exclusive Table Amphorae from
Parion*

İsmail Akkaş
101

Topaklı Höyük (1967-1974 Yılları)
Kazılarında Tespit Edilen Meme Aplikeli
Amphoralar

*Breast Applique Amphoras Detected at the
Excavations of Topaklı Höyük (1967-1974
Years)*

Emine Köker Gökçe
121

PRAEFATIO

Seleucia editörleri, cumhuriyetimizin yüzüncü yılını kutladığımız 2023 yılında dergimizin on üçüncü sayısını sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyarlar. Ulu Önder Atatürk'ün kurduğu cumhuriyetin birer yurttaşı ve ülkenin geçmişini, Eski Çağ uygarlıklarını inceleyen bilim insanları olarak cumhuriyetimizin sonsuza dek yaşamasını gönülden dilerler.

Seleucia'nın bu sayısında da okurlarımızın karşısına yine seçkin içeriklere sahip daha çok cam ve seramik çalışmalarıyla ilgili olan yedi makale ile çıkmaktayız. Bunlardan ikisi, öncelik verdiğimiz Olba kazıları cam buluntularıyla ilgilidir. Bunlardan Harpokrates betimli cam pendantın ele alındığı çalışma, türünün Anadolu'da saptanmış tek örneği olması bakımından önem taşımaktadır. Diğer iki makale, Dağlık Cilicia'daki merkezler olan Anemurium ve Kelenderis kazılarında gelen sonuçlar konusundadır. Constantinopolis Territoriumu'ndan gelen bir grup graffiti ve damgalı seramik buluntunun incelendiği makale ile Troas Bölgesi'ndeki Parion'da yapılan kazılarda bulunan amphoraların Eski Çağ'da seramik konusunda çalışan arkeologların ilgilerini çekeceğinden eminiz. Bu sayıda yer alan son makale ise Nevşehir Topaklı Höyük buluntusu olan ve Geç Demir Çağı ile Hellenistik Dönem'e tarihlenen meme aplikeli amphoraları ele almaktadır.

Dergimizin yayın hayatına katıldığı on yılı aşkın süre zarfında Eski Çağ kültürleri ve dilleri konusunda nice değerli çalışmalarını on yılı aşkın bir süredir olduğu gibi bu sayıda da bizlerle paylaşan tüm yazarlarımıza şükranlarımızı sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Doç. Dr. Yavuz Yeğin

Dr. Murat Özyıldırım (Baş Editör)

PREFACE

The Editors are proud to present the thirteenth issue of *Seleucia* on the hundredth anniversary of the Turkish Republic. As citizens of the Republic founded by our great leader Atatürk and of scholars doing research on the past civilizations of the country, we wish our Republic to live forever.

In this issue, we would like to share seven articles studying ancient glass and pottery. Two are on the glass finds from Olba excavations, including one on the glass pendant depicting Harpocrates which is important as the only known example of its type from Asia Minor. Two other articles are on the finds of the excavations in Rough Cilicia in Anemurium and Kelenderis. Another article examine a group of pottery finds with graffiti and stamps from Constantinople's territorium. Archaeologists working on ancient pottery will be interested in the article on a group of exclusive table amphorae from Parion in Troas as well as another article on the Late Iron Age or Hellenistic amphorae with applique decoration from the excavations in Topaklı Höyük in Nevşehir, Avanos.

We wish to thank our contributors who shared their works on the ancient cultures and languages in *Seleucia* not only in this issue and all contributions over the last ten years.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Assoc. Prof. Dr. Yavuz Yeğin

Dr. Murat Özyıldırım (Editor in Chief)

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto baş harfleri büyük harf, metin ve kaynakça 10 punto, dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Sayfa sayısı, kaynakça dâhil en çok on sayfa olmalıdır. Müze, kazı, yüzey araştırması malzemelerinin yayın izinleri, makale ile birlikte yollanmalıdır. Kitap tanıtımları, üç sayfayı geçmemelidir. Çalışmada ara başlık varsa bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında, 9 punto, iki yüz sözcüğü geçmemelidir. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir. Doktora ve yüksek lisans tezlerinden oluşturulan makaleler, yayına kabul edilmemektedir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır. Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Levha sayısı her makalede 10 adet ile kısıtlıdır.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. Seleucia features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. The number of pages of each article should not be longer than ten pages, including the bibliography. If the study is on some material/materials from a museum or an excavation, the permission for publication should be submitted together with the article. The book reviews should not be longer than three pages. If there are sub-titles, the headings should be written bold with small letters. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the heading of the article, should be size of 9 points and minimum count of words should be 200. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”. The articles produced out of master’s theses or doctoral dissertations will not be accepted for publication.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows: Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given. The number of figures for each article is limited to 10.

Olba Kazılarında Harpokrates Betimli Cam Pendant

Emel Erten* - Yavuz YeğİN**

Öz

Olba akropolis kazılarında 2022 yılında AZS 17 sondajında bulunan mavi camdan yapılmış Harpokrates betimli pendant, cam çalışmalarında çeşitli örnekleriyle tanınan Geç Hellenistik Dönem'e ait bir grubun üyesidir. Adı geçen eser, iki parçalı bir kalıba döküm tekniğiyle üretilmiş bulunmakta; bir kaide üzerinde ayakta duran Harpokrates figürü, sol eli ile sus işareti yapmaktadır. Söz konusu eser, ait olduğu grubun Anadolu'da şimdiye dek saptanan tek örneği olması bakımından önem taşımakta; ayrıca Hellenistik Dönem'de yaratılan ortak kültürel ortamda Mısır kültürlerinin betimlendiği eserlerin Cilicia'ya ulaşmış olduğunu gösteren bir örnek niteliği sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Kilikia, Olba, Eskiçağda Cam, Hellenistik Cam, Cam Harpokrates Pendantı.

Glass Harpocrates Pendant from Olba Excavations

Abstract

The Late Hellenistic glass Harpocrates pendant discovered during the 2022 excavations of Olba belongs to a well-defined group in glass studies. The pendant was cast into a double-mould and represents the standing figure of Harpocrates on a postament with his left arm bent on the elbow and his left hand on his lips warning to keep quiet. This glass find from the acropolis of Olba is important for being the only example of its kind from Anatolia and reflects the shared Hellenistic culture at Olba that included an artifact representing an Egyptian deity.

Keywords: Rough Cilicia, Olba, Ancient Glass, Hellenistic Glass, Glass Harpocrates Pendant.

* Prof. Dr. Emel Erten, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Emniyet Mahallesi, Abant 1 Caddesi, 10/2d, Yenimahalle, Ankara – Türkiye. E-posta: emel.erten@hbv.edu.tr - orcid no: 0000-0002-3295-3610.

** Doç. Dr. Yavuz YeğİN, Ardahan Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Ardahan, yavuz.yegin002@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-7901-6352.

Makalemizde kullanılan görseller üzerindeki dijital düzenlemeler için Arkeolog Şahin Yüksel'e, kullanılan eserin el çizimini yapan Mete Ulusoy'a ve kazıyı yapan çalışma arkadaşlarımıza çok teşekkür ederiz. Çalışmalarımızda bizimle yaptığı bilimsel paylaşımlar nedeniyle Olba kazısı ekip üyemiz Dr. Emine Akkuş Koçak'a şükranlarımızı sunarız.

Giriş

Dağlık Cilicia'nın önde gelen merkezlerinden olan Olba'nın akropolisinde yapılan kazılar, kentin yerleşim tarihinin çeşitli evrelerini aydınlatan arkeolojik veriler sunmaya devam etmektedir. Bugüne dek yapılan belirlemelere göre, akropoliste tarihi Kalkolitik ve Tunç Çağı'na dek uzanan yerleşimin devamlılığı Demir Çağı verileriyle doğrulanmakta ve kentin terk edildiği MS 7. yüzyıla dek sürmektedir¹.

Dağlık Cilicia'nın tümünde geçerli olduğu gibi, Olba'da da Büyük İskender'in Doğu Seferi sonrasında, Hellenistik Dönem'de yaratılan ortak Hellen kültürünün bir üyesi olarak "Hellenleşme" süreci yaşanacak ve bu evre kentte ele geçen arkeolojik buluntulara yansiyacaktır. Daha sonra, Roma'nın Doğu'ya doğru önlenemez ilerleyişi sırasında MÖ 1. yüzyılda bölgede ve Olba'da Roma yönetimi söz konusu olacak ve böylece kent "Romalılaşma" sürecine girecektir².

Bu çalışmamızda ele alacağımız eser, kentin Hellenistik geçmişini yansıtan bir yapıt olması bakımından önem taşımakta; ayrıca, kendi grubu içinde Anadolu'da tanınan ve sistemli bir arkeolojik kazıdan gelen ilk örnek niteliğindedir.

Cam Harpokrates Pendantının Tanımı, Üretim Tekniği:

Olba akropolisi buluntusu cam pendant, kobalt mavi yarı-saydam camdan, iki parçalı bir kalıba döküm tekniğinde yapılmıştır (**Lev. 1**). Yüksekliği 2.7cm. eni ise en çok 0.6 cm.'dir. Başında sivri bir başlık bulunan Harpokrates figürü ayakta durmakta ve ikonografiye uygun biçimde, sol kolu dirsekten kıvrık, elini dudaklarına götürmüş halde, sus işareti yapmaktadır. Sağ kolu ise aşağıya doğru sarkıtılmış durumdadır. Gövdesi ve bacakları dik, frontal bir duruş sergilemekte, ayakları dörtgen bir kaide üzerine basmaktadır. Arkada sırt kısmına isabet eden yerde yuvarlak asma halkası çıkıntı yapmakta (**Lev. 2**); daha aşağıda figürün yuvarlak kalça çıkıntısı ve arka bacak kas detayları görülmektedir. Figürün minyatür boyutlarına karşın, anatomik detaylarının her iki yüzde de başarıyla verilmesi, biri ön, diğeri de arka için iki farklı kalıba eriyik haldeki camın dökülmesiyle sağlanmış bulunmaktadır. İki kalıbın kullanımını yansıtan iz, figür üzerinde yukarıdan aşağıya doğru boylu boyunca uzanan bir hat halinde görülebilmektedir (**Lev. 3; Çizim 1**).

Bilinen cam Harpokrates pendantlarında (İsrail'de Yavneh-Yam kazılarında bulunan cam pendant hariç) figürün sağ kolunun dirsekten kırılmış biçimde, sağ eli ile sus işareti yaptığı görülmektedir. Buna karşılık Olba örneğinde aynı hareket için sol kol ve sol elin kullanıldığı; diğer detayların da sağ, sol olmak üzere farksız oluşu görülmektedir. Bu durumu açıklayan bir öneri olarak, pendantın üretimi sırasında madeni bir başka Harpokrates figüründen (pendantından) yararlanıldığını önermekteyiz. Bu madeni modelden kalıp alınması sonucunda, elde edilen ve cam dökümü için kullanılan kalıpta sağ ve sol tarafların yer değiştirmiş olduğunu düşünmekteyiz.

1 Olba'nın erken yerleşim tarihi ile ilgili arkeolojik veriler ve yorumlar için bkz. Erten 2021, 33-48.

2 Olba'da Hellenleşme ve Romalılaşma süreçleri konusunda bkz. Erten 2019a, 103-121.

Dağılım ve Tarihleme

Olba Harpokrates pendantının da içinde bulunduğu cam pendant grubunun tarihlemesi, kazı buluntusu olarak ele geçen örneklerin azlığı nedeniyle güç olmakla birlikte, bunlar için Geç Hellenistik Dönem, MÖ 2. yüzyıl sonları ile 1. yüzyıl gösterilmekte; Levant Bölgesinde üretildikten sonra Mezopotamya'ya ulaşmış oldukları öne sürülmektedir³. Levant bölgesinde, bugün İsrail'de Yafa yakınlarında bir liman yerleşim birimi olan Yavneh-Yam'da yapılan kazılarda, kent MÖ 110 yılındaki tahribatını yansıtan kültür katında ele geçen cam Harpokrates pendantı, bulunduğu kontekst uyarınca kesin tarihlemesi yapılabilen bir kazı buluntusu olması bakımından değer ve önem taşımaktadır. Eserin, birçok ithal eserin bulunduğu "lüks" karakterde bir binanın içinde bulunduğu belirtilmektedir⁴. Olba akropolisinde bulunan cam pendant ile aynı yüksekliğe sahip olması (2.7 cm.), sol eli ile sus işareti yapması bakımından yakın benzerlik taşıyan bu eserin vücudunun daha dolgun hatlara sahip olması bakımından Olba örneğinden farklı olduğu görülmektedir.

Cam çalışmalarında kaydedilen gelişme sonrasında bu eserlerin yayılımının sadece Levant Bölgesi ve Mezopotamya ile sınırlı kalmadığı anlaşılmış bulunmaktadır. Cam Harpokrates betimli pendantların Ege'de Delos Adası'nda yapılan kazılarda⁵ ve İran'da bir Part-Sasani merkezi olan Qasr -i Abu Nasr (Şiraz) kazılarında ele geçen örnekleri bulunmakta; hatta benzer bir pendantın Pakistan'daki Taxila'da da saptandığı belirtilmektedir⁶. Bunlardan başka, İskenderiye'deki Yunan-Roma Müzesi'nde Alexandria kökenli yayınlanmamış bir örnek ile Kıbrıs'ta Amathus kökenli bir diğer yayınlanmamış Harpokrates pendantının bulunduğu söylenmektedir⁷. Karadeniz'in kuzey kesimindeki merkezlerden (Tyramba, Kerch, Chersonesus) ya da daha batıda İspanya'daki İbiza nekropolisinden saptanan örnekler de vardır. Bunlar, söz konusu eserlerin Hellenistik kültürün ulaştığı geniş coğrafyalarda bir dağılımının olduğunu göstermektedir. Anadolu'da ise, şimdiki de kaydedilen tek örnek olarak ise Olba pendantını göstermek olasıdır.

Harpokrates cam pendantlarının bazı müze koleksiyonlarında yer alan örnekleri de bulunmaktadır. Örneğin, British Museum'daki benzer üç pendantın ikisinin buluntu yeri bilinmemekte ancak birinin Kudüs'ten geldiği belirtilmektedir⁸. Yine Kudüs'teki İsrail Müzesi koleksiyonunda mavi camdan bir Harpokrates pendantı yer almaktadır⁹. Paris'te Louvre'da da yine buluntu yeri bilinmeyen ancak Doğu Akdeniz üretimi olarak tanımlanan ve MÖ 2. yüzyıl sonu ile 1. yüzyıla tarihlenen ve yine mavi camdan yapılmış bir diğer Harpokrates cam pendantı bulunmaktadır¹⁰. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Ray Winifield Smith

3 Barag 1985, 60, 88, no. 114.

4 Fischer- Jackson-Tal 2003, 35, 37, 39.

5 Nenna 1999, 141, no. E-168, E-169, E-170, pl.54.

6 Withcomb 1985, 190, 194-195, Fig. 73c.

7 Nenna 1999, 141, n.13.

8 Barag 1985, 88.

9 Spaer 2001, 169, no.331.

10 Arveiller - Dulong -Nenna 2011, 39, no. 28.

koleksiyonunda siyah camdan yapılmış olan ve ayakta duran, sağ eliyle sus işareti yapan pendant da bir Harpokrates figürü olmalıdır¹¹.

Olba akropolisinde 2022 yılı kazılarında akropolisin kuzeydoğu kesiminde yer alan AZS 17 sondajında bulunan mavi cam Harpokrates pendantı, bir arkeolojik kazı buluntusu olması bakımından önem taşımakta; tarihleme konusunda yukarıdaki söz ettiğimiz örneklerden daha fazla bilgi vermektedir.

Pendantın ele geçtiği AZS 17 sondajında kazının başlatılmasından kısa bir süre sonra ana kaya kütleli ile karşılaşmış ve en çok-1.20 m. seviyesine inildiğinde tamamen anakaya ile karşılaştığı için kazı sonlandırılmıştır. Ancak, bu kaya kütleli üzerindeki dolgu toprağında incelemekte olduğumuz Harpokrates pendantı da dâhil olmak üzere sikke ve seramik buluntularına da rastlanmıştır. Elbette ki, buradaki toprağın dolgu niteliğinde olması, elde edilen arkeolojik malzemenin de karışık olması sonucunu doğurmaktadır. Ancak sondajda ele geçen karışık karakterli arkeolojik buluntular içinde cam pendant ile çağdaş sikke ve seramikler de yer almaktadır.

AZS 17 sondajı dolgu toprağı seramik buluntuları arasında Olba'da tespit edilen erken tarihli seramik örnekleri olan (Geç Kalkolitik- Erken Tunç Çağı) "scoreware" kap parçalarından oluşmakta; en geç, kaba seramikler ise kentteki yerleşimin son bulunduğu MS 7. yüzyıla tarihlenmektedir. AZS 17 sondajının Hellenistik Dönem için en erken seramik buluntuları MÖ 3. yüzyıla tarihlenen siyah astarlı kantharos ve skyphos parçalarından oluşmakta; ayrıca küresel gövdeli kandile ait bir parça da bulunmaktadır. Yine MÖ 3. yüzyıla ait siyah, kahverengi astarlı, içe dönük ağızlı kaseler de tespit edilmektedir. MÖ 1. yüzyıla tarihlenen Doğu Sigillata- A kırmızı astarlı kâse formlarına ve yine MÖ 1. yüzyılın siyah astarlı ve gri hamurlu kaselerine ait oldukça geniş bir seçkiye de AZS 17 sondajında rastlanmış bulunmaktadır¹² (**Lev. 4**). Seramik buluntularıyla Olba akropolisi yerleşim tarihinin adeta bir zaman dizimini yansıtan bu genel tablo içinde yoğunlaşan MÖ 1. yüzyıla ait kâse örneklerinin cam Harpokrates pendantı ile eşleşen, çağdaş buluntular olarak nitelenmeleri mümkündür.

Yine bu tarihi destekleyen AZS 17 Sondajı buluntuları içinde ön yüzünde miğferli Athena büstü, arka yüzünde ise ayakta, sola doğru ilerleyen ve çelenk ile defne dalı taşıyan Nike figürü ile ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΩΙ ΚΑΛΥΚΑΔΝΩΙ yazıtının yer aldığı, MÖ 1. yüzyıla ait bronz Seleucia ad Calycadnum sikkesi bulunmaktadır. (**Lev. 5**)

Bu durumda, benzer örnekler için önerilen tarihler de dikkate alınarak; yukarıda belirtilen kazı verileri ışığında Olba akropolisi buluntusu mavi cam Harpokrates pendantını bir Geç Hellenistik Dönem eseri olarak değerlendirmek ve MÖ 1. yüzyıla tarihlemek olası görünmektedir.

11 İlgili yayında bunun bir Harpokrates betimi olduğu belirtilmemekte ve eser herhangi bir gerekçe gösterilmeden MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir: Smith 1957, 115-116, no.191.

12 AZ 17 sondajı seramik buluntuları konusundaki bilgilendirmesi için, aynı zamanda Olba kazıları ekip üyesi olan Dr. Gülseren Kan Şahin'e teşekkür ederiz.

Değerlendirme ve Sonuç

Eskiçağda camcılığın ilk evrelerinden başlayarak “pendant” olarak da adlandırılan amuletler üretilmekte ve kullanılmaktadır. Bunların tanrı veya tanrıça betimli olan ilk örnekleri Tunç Çağı camcılığında önemli bir grubu meydana getirirler. “Astarte Figürinleri” olarak tanınan bu eser grubu, Yakın Doğu’da oldukça geniş bir yayılım göstermekte; MÖ ikinci binyıl ortalarına tarihlenen ve genellikle mavi camdan olan bu eserler, tek parçalı açık kalıplara dökülerek üretilmektedirler¹³.

Demir Çağı’na gelindiğinde yine cam pendantlardan oluşan, çok tanınmış bir başka eser grubu ortaya çıkmakta ve bunların üretimi Hellenistik Dönem içlerine kadar (MÖ 7. yüzyıl ile 3. yüzyıl arasındaki uzun süreç) devam etmektedir. Genellikle insan başlarının betimlendiği, çubuğa sarma yöntemiyle üretilen bu pendantlar, Fenike-Kartaca kökenli eserler olarak değerlendirilmektedir. Akdeniz dünyasında çeşitli merkezlerde ele geçen bu pendantlardan bir örnek de Olba akropolisinde saptanmış; gösterdiği stilistik özellikler uyarınca MÖ 3. yüzyıla tarihlenmiştir¹⁴. Bu eser, aynı zamanda Olba’nın ortak Hellenistik kültürel ortamının bir üyesi olarak varlığını yansıtmakta; Akdeniz dünyasında dolaşımda olan ürünlerin Olba’ya da ulaştığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Cam çalışmalarında Hellenistik Dönem içinde varlığı saptanan ve bu çalışmada ele aldığımız Harpokrates figürlü eserin de dâhil olduğu bir diğer grup cam pendant ise iki parçalı kalıplara döküm tekniğiyle üretilmektedirler. Bunlarda iki parçalı kalıbın kullanılmasının nedeni, figürlerin ön ve arka detaylarının verilmesi; bir diğer deyişle, figürlerin arka yüzlerinin düz bırakılmamasıdır. Bu pendantlar, genellikle tanrı veya tanrıçaların betimlendiği minyatür figürler niteliği taşımaktadırlar. Olba örneğinde olduğu gibi Harpokrates figürüne bu grupta sıkça rastlanmakta; ayrıca, Kybele, Isis, Bes figürleri, siyahi insan başları, kartal betimlemeleri ya da üzüm salkımları da bulunmaktadır. Bunlar, aynı tipteki pendantların madeni (altın, gümüş veya bronz) örneklerinin cama uyarlanmış biçimleri olarak değerlendirilmektedir¹⁵. Bu çalışmamızda yukarıda belirtildiği gibi, Olba buluntusu Harpokrates pendantı için madeni bir versiyondan alınan kalıbın kullanılmış olabileceğini önermekteyiz. Hellenistik Dönem’de yaygınlaşan Mısır tanrıları ile ilgili inançlar ve bunun tasvir sanatına yansımaları bağlamında, Harpokrates’in yer aldığı eserler verilir. Bu tanrı ile ilgili sahneler, Roma İmparatorluk Dönemi’nde de sürmekte ve amuletlere ait yüzük taşları üzerinde görülmektedir¹⁶.

Olba örneğinin de bir üyesi olduğu cam pendantların bir koleksiyonuna sahip olan British Museum eserlerinin teknik ve doku özelliklerinden yola çıkılarak, bunların tek bir merkezde üretilmiş olabileceklere öne sürülmekte; bu merkezin de Doğu Akdeniz’de bir yerde, belki de Fenike kıyısında olabileceği tahmininde bulunmaktadır¹⁷. Bu konudaki bir başka

13 Barag 1970,

14 Erten 2019b, 339.

15 Nenna 1999, 141, n.14-15-16.

16 Arslan-Gordon-Yeğin 2022, 91-92.

17 Barag 1985, 88.

öneri de söz konusu cam pendantsların kökenlerinin Mısır'a dayanabileceği yönündedir¹⁸. Eğer söz konusu cam pendantslar Doğu Akdeniz üretimi iseler, Olba cam pendantsının da ya Kilikia'nın komşusu olan ve bölge ile birçok bakımdan ortak kültürel ve tarihsel geçmişe sahip Suriye-Filistin sahilinde yapıldıktan sonra Olba'ya getirildiğini düşünmek olasıdır. Öte yandan, söz konusu eserin Mısır veya Ege'den de ithal edilmiş olması da elbette mümkündür. Bir başka olasılık da eserin yerel üretim olmasıdır ancak, Hellenistik Dönem'de Kilikia'da cam üretiminin yapıldığını gösteren herhangi bir arkeolojik veriye henüz ulaşılmamıştır.

Harpokrates betimli bir pendantsın Olba'da ele geçmesi, Dağlık Kilikia Bölgesi'nde ve kentte kabul gören Mısır kültürleri konusunda da değerlendirme yapmayı gerektirmektedir. Hellenistik Dönem dünya görüşünün farklı dinsel inançlara açık yaklaşımı sayesinde, Yunan Pantheonu'na yabancı tanrı ve tanrıçalar oluşturulan yeni ortak kültür içinde yerlerini alırlar. Ptolemaioslar döneminde temsil ettiği bereket, yaşam, doğa, tarım gibi değerlerle popülerliği artan Isis ve oğlu Horus (Harpokrates) hayvanların koruyucusu, bereketin sembolü, ideal çocuk ve yalnız çocukların koruyucusu gibi niteliklere sahip bulunmaktadır¹⁹. Olba pendantsında olduğu gibi, tasvir sanatında çocuk tanrı Harpokrates'in çıplak ve bir elinin işaret parmağı dudaklarının üzerinde sus işareti yaparken görüldüğü örnekler vardır. Bu duruşla Harpokrates sessizliği, sükûnu temsil etmekte; ayrıca surların koruyucusu olarak da yorumlanmaktadır²⁰. Harpokrates'in bir diğer betimlenme tipi ise, onun annesi Isis'in kucagında emzirilirken (Isis Lactans- Emziren Isis) gösterilmesidir²¹. Isis ve Harpokrates'in amuletler ve gemler üzerinde de birlikte betimlenmeleri, annenin oğlunu koruması ve Harpokrates'in şahsında Isis'in tüm çocuklar için de "koruyucu anne" rolünü taşıması ile açıklanmaktadır²².

Hellenistik Dönem'de Mısır'dan Dağlık ve Ovalık Kilikia'ya taşınan Mısır kültürleri varlıklarını Roma İmparatorluk Dönemi'nde de devam ettirecek ve bu tanrılara tapınım MS 3. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürecektir²³. Ptolemaioslar, Kilikia'da hiçbir zaman uzun süreli, kalıcı bir hâkimiyet kurmamış olmakla birlikte, siyasi ve lojistik anlamda bölgeye daima önem vermişlerdir.

Kilikia'ya Mısır-Ptolemaios ilgisinin varlığına karşın, bunu destekleyen arkeolojik veriler sınırlıdır. Dağlık Kilikia'dan gelen arkeolojik verileri ele alırsak, Olba'dan çok uzakta olmayan Kirobası'nda Helios-Serapis ve Isis'e sunulduğu adak yazıtından anlaşılan yuvarlak bir sunağın varlığını belirtebiliriz²⁴. Horus'un (Harpokrates'in) "Isis Lactans" ikonografisi kapsamında betimlendiği Hellenistik Dönem'e ait bir bronz heykelcik de yine Dağlık Kilikia'daki bir

18 Spaer 2001, 169, Fischer- Jackson-Tal 2003, 36.

19 Şar İşbilen 2017, 190.

20 Ovidius: *Metamorphoses*, 9. 688; Plutarkhos, *De Is et Os*, 68. Arslan-Yeğin 2021, 120-121.

21 "Isis Lactans" ikonografisi ve bunun tarihçesi konusunda ayrıntılı bilgiler için: Durugönül 2007, 355-362.

22 Arslan-Yeğin 2021, 120.

23 Sayar 2003, 158.

24 Sayar 2003, 158.

merkez olan Nagidos kazılarında ele geçmiş bulunmaktadır²⁵. Nagidos'ta özellikle MÖ 3. yüzyılda Ptolemaioslar'ın etkin konumda oldukları yönünde öneriler vardır²⁶. Kilikia'daki Mısır kökenli tanrılarla ilgili olan bu eserlere bir de Seleucia buluntusu olduğu bilinen ve Silifke Müzesi koleksiyonunda yer alan, MS 2. yüzyıla ait bronz Serapis heykelciğini eklemek mümkündür²⁷. Böylece, bu çalışmada tanıttığımız Olba buluntusu cam Harpokrates pendantı da Mısır kültürünü yansıtan bir Kilikia buluntusu olarak yerini almaktadır.

Hellenistik Dönem'den itibaren tasvir sanatında yerini alan Harpokrates betimli bir eserin Olba'da bulunması, elbette ki bu tanrıya ait kültürün kentteki ya da bölgedeki yaygınlığını göstermeye yeterli kanıt olarak sunulamaz²⁸. Ancak, Mısır kültürleriyle ilgili bölgeden gelen diğer verilerle birleştirildiğinde, Mısır tanrı ve tanrıçalarından kentte ve bölgede haberdar olduğunu gösterir. Konuyu dinsel yerine, daha çok Hellenistik dünyadaki ürünlerin, sanat yapıtlarının dağılımı, belli merkezlerden arz edilmesi sonrasında farklı coğrafyalarda talep görmesi bağlamında değerlendirmek uygun olacaktır. Böylece, Olba dışından belki de Suriye-Filistin kıyısındaki bir merkezde ya da Mısır'da üretilen Mısır tanrısı Harpokrates'in betimlendiği mavi camdan bir pendantı boynunda gururla taşıyan bir Olbalı'yı zihnimizde canlandırmamız mümkündür. Söz konusu eser, Olba'da da Hellenistik Dönem'in yarattığı ortak kültürün benimsendiğini, bu kültürün yayıldığı tüm coğrafyalarda dağılımı olan sanat eserlerinden birinin de Olba'ya ulaştığını göstermesi bakımından anlam ve önem taşımaktadır.

25 Durugönül 2007, 355-362. Yine Nagidos'da Gürlemik Mevkii adı verilen yerde, eskiçağ nekropolis alanında yapılan bir müze kurtarma kazısında bulunan ve Pan tasvirinin merkezinde yer aldığı altın diadem konusunda yapılan değerlendirmede, bu eserin de bölgedeki Ptolemaios varlığı ile ilgili olabileceği önerilmiştir: Durugönül 2000, 135-141. Ancak, bunun doğru olabileceği gibi "temkinle yaklaşılması gereken bir düşünce" olduğu yönünde görüşler de bulunmaktadır: Şar İşbilen 2017, 195.

26 Durugönül 1999, 70-72.

27 Kızılgut 2003, 157-162.

28 Durugönül 2007, 355-362.

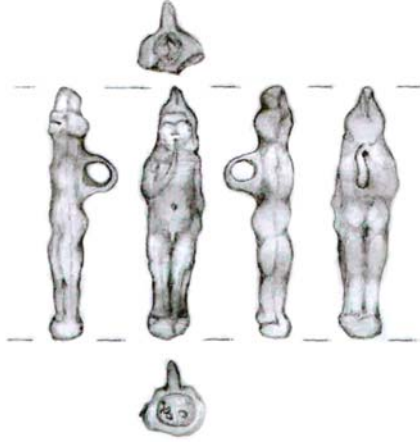
Levha 1: Harpokrates Betimli Cam Pendantsın Cepheden Görünümü.

Levha 2: Cam Pendantsın Yandan Görünümü ve Asma Halkasının Detayı.

Levha 3: Cam Pendantsın Dört Tarafından Ayrıntılı Görünümü.

Çizim 1: Cam Pendant Çizimi.

Levha 4: Kazı Alanından Ele Geçen MÖ 3-1. yy arasına tarihlenen Seramikler.

Levha 5: Kazı Alanından Ele Geçen Seleucia Darplı MÖ 1. yüzyıl Sikkesi.

Kaynakça

Arslan-Gordon-Yeğin 2022

Arslan, M.-Gordon, R.-Yeğin, Y., "Six Amuletic Gems in Ankara, *Adalya* 25, 89-104.

Arslan-Yeğin 2021

Arslan, M.-Yeğin, Y., "Ankara'dan Isis ve Harpokrates Betimli Sihirli Yüzük Taşları ve Amuletler", *Seleucia* XI, 113-136.

Arveiller-Dulong – Nenna 2011

Arveiller-Dulong, V.- Nenna, M. D., *Les Verres Antiques du Musée du Louvre III – Parures, instruments et éléments d'incrustation*, Paris.

Barag 1970

D. Barag, "Mesopotamian Core- Formed Glass Vessels-1500-500 BC", *Glass and Glassmaking in Ancient Mesopotamia*, Corning- New York.

Barag 1985

Barag, D., *Catalogue of Western Asiatic Glass in the British Museum*, Vol I, London.

Durugönül 1999

Durugönül, S., "Nagidos Üzerine Düşünceler", *Olba* II, Cilt I, 67-78.

Durugönül 2000

Durugönül, S., "Nagidos'dan (Bozyazı) Bir Diadem", *Olba* III, 135-141.

Durugönül 2007

Durugönül, S., "Heykelcikler", *Dağlık Kilikia'da bir Antik Kent Kazısının Sonuçları – Nagidos*, ed. S. Durugönül, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, Bölüm V, 345-367.

Erten 2019a

Erten, E., *Kazı Verileri Işığında Olba'da Hellenleşme ve Romalılaşma Süreçlerine İlişkin Yaklaşımlar*, Sebaste, *Studies in Honour of Eugenia Equini Schneider*, ed. A. Polosa- H. A. Kızıllarslanoglu- M. Oral, Ege Yayınları, 103-121.

Erten 2019b

Erten, E., "Olba Akropolis Kazılarında Cam Pendant", *Olba* XXVII, 331-344.

Erten 2021

Erten, E., "Kazı Verileri Işığında Olba'nın Erken Yerleşim Tarihi", *Seleucia* XI, 2021, 33-48.

Fischer- Jackson-Tal 2003

Fischer, M.- Jackson- Tal, R.E., *A Glass Pendant in the Shape of Harpokrates from Yavneh-Yam, Israel*, : *Journal of Glass Studies*, 2003, Vol. 45, 35-40

Kızgut 2003

Kızgut, İ., "Silifke Müzesi Bronz Heykelciklerine Yansıyan Kilikya Tanrıları", *OLBA* VII, 155-187.

Nenna 1999

Nenna, M. D., *Exploration Archéologique de Delos – Les Verres*, Fascicule XXXVIII, Paris.

Ovidius

Ovidius, *Metamorphoses*, Volume II: Books 9-15, The Loeb Classical Library, Cambridge, 1926.

Plutarkhos

IO: Plutarch's, *de Iside et Osiride*, Cardiff, 1970.

Sayar 2003

Sayar, M. H., "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları- 2002", 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt I, 155-172.

Smith 1957

Glass from the Ancient World – The Ray Winfield Smith Collection, Corning – New York.

Spaer 2001

Spaer, M., *Ancient Glass in the Israel Museum – Beads and Other Small Objects*, Jerusalem.

Şar-İşbilen 2017

Şar İşbilen, E., "Hellenistik Çağ'da Kilikia'da Mısır Kültürleri ve Yayılımı", *Arkeoloji ve Sanat*, sayı 156, 189-198.

Withcomb 1985

Withcomb, D. S., *Before the Roses and Nightingales – Excavations at Qasr-i Abu Nasr, Old Shiraz*, The Metropolitan Museum of Art, New York.

Seleucia | Sayı XIII | Mayıs 2023

Olba Kazılarında Harpokrates Betimli
Cam Pendant
*Glass Harpocrates Pendant from Olba
Excavations*

Emel Erten - Yavuz Yeğin
9

Anemurium Son Dönem Kazılarında
Ortaya Çıkarılan A ve B Yapıları Üzerine
Bir Değerlendirme
*An Assessment on Buildings A and B which
Revealed in Last Period Excavations at
Anemurium*

Zafer Korkmaz – Mehmet Tekocak
21

Constantinopolis Territoriumundan
Ele Geçen Bir Grup Yazılı ve Mühürlü
Seramik
*A Group of Pottery with Graffiti and Stamps
from Constantinople's Territorium*

Ülkü Kara
43

Kelenderis Odeionu Kazılarında Ele
Geçen Geç Roma D Seramikleri
*Late Roman D Ware from the Excavations
of the Odeon of Kelenderis*

Işık Adak Adıbelli
59

Eskiçağ Camcılığında Mozaik Tekniği ve
Olba Kazılarında Millefiori ve Reticella
Camlar
*Mosaic Technique in Ancient Glassworking
and Millefiori and Reticella Glass from Olba
Excavations*

Emel Erten – Emine Akkuş Koçak
87

Parion'dan Bir Grup Özel Masa
Amphorası
*A Group of Exclusive Table Amphorae from
Parion*

İsmail Akkaş
101

Topaklı Höyük (1967-1974 Yılları)
Kazılarında Tespit Edilen Meme Aplikeli
Amphoralar
*Breast Applique Amphorae Detected at the
Excavations of Topaklı Höyük (1967-1974
Years)*

Emine Köker Gökçe
121

ISSN 2148-4124

ISBN 978-625-6925-19-9

9 786256 925199

